

Charles Roemers (1748-1838)

Voor Willemien

Maaslandse Monografieën, 84

Onder redactie van

Prof. Dr. A.-J.A. Bijsterveld (voorzitter)
Dr. W.J.M.J. Rutten (redactiesecretaris)
Prof. Dr. B van Hofstraeten
Mevr. Prof. Dr. A.A.P.O. Janssens
Dr. R. Nouwen
Prof. Dr. E. Put

Raad van Advies

Drs. Th.J.F.M. Bovens (Maastricht)
H. Reijnders (Hasselt)
Prof. Dr. C. Bruneel (Louvain-la-Neuve)
Prof. Dr. A. Heinen (Aken)
Prof. Dr. P.M.M. Klep (Nijmegen)
Prof. Dr. A. Labrie (Maastricht)
Prof. Dr. J.M.W.G. Lucassen (Amsterdam)
Prof. Dr. H. Soly (Brussel)

De in deze serie verschenen delen staan vermeld op pag. 365.

Stichting Maaslandse Monografieën

De Stichting Maaslandse Monografieën werd in 1964 in het leven geroepen door het Sociaal Historisch Centrum voor Limburg en Limburgs Geschied- en Oudheidkundig

Genootschap en staat onder bestuur van:

Drs. F.L.J.F. Jadoul (voorzitter)
Prof. Dr. A.M.J.A. Berkvens (vicevoorzitter)
Drs. H.J.L.M. Boersma MBA (penningmeester)
Dr. N. Randeraad (secretaris)
Drs. J.M.G. Kievits

Charles Roemers (1748-1838)

Een Maaslandse regent in roerige tijden

door

LAMBERT JACOBS

Hilversum
Verloren
2019

Op het omslag: Zegel en handschrift van Charles Roemers.

ISBN 9789087047474

Bewerkte versie van
'Grenzen verlegd. Charles Roemers, 1748-1838. Een Maaslands regent in roerige tijden.'
Proefschrift Radboud Universiteit Nijmegen (2018).
Promotor: prof. dr. P.J.A.N. Rietbergen.

© 2019 Lambert Jacobs

Uitgeverij Verloren, Torenlaan 25, 1211 JA Hilversum

Typografie Rombus, Hilversum
Omslagontwerp Het Lab, Arnhem
Druk Wilco, Amersfoort

No part of this book may be reproduced in any form without written permission from the author and publisher.

Inhoud

Woord vooraf	9
Inleiding	10
1 Van Franse dreiging tot Franse verovering (1748-1794)	21
1.1 Jeugd- en studiejaren in Maastricht	21
1.2 Student in Leuven	32
1.3 Advocaat en andere functies in Maastricht in de periode 1771-1794	39
1.3.1 De jaren 1770	40
De organisatie van de rechtspraak in Maastricht, het Land van Overmaas en het Luikerland	40
De eerste processen	43
Nieuwe taken en schepen van de stad	46
Huwelijk met Anna Maria Nivar en de relatie met de familie Nivar	56
1.3.2 De jaren 1780: Twisten, oorlogsdreiging, mouterij en revolutie	59
Stedelijke politiek in Roemers' advocatenpraktijk	59
Maastricht betrokken bij internationaal en nationaal politiek spel	77
Roemers en de discussie over Elsloo als vrije rijksheerlijkheid	81
Ruziënde magistraten of partijstrijd?	85
De laatste jaren vóór de komst van de Fransen	96
2 In dienst van de Franse Republiek (1794-1797)	107
2.1 Nationaal agent van het arrondissement Maastricht (november 1794-september 1795)	107
2.2 Lid van de Regeringsraad van 'België' (20 september-21 november 1795)	127
2.3 Commissaris van het Directoire bij de rechtbank van Nedermaas (28 november 1795-april 1797)	132
2.4 Tot slot	146
3 Optreden als volksvertegenwoordiger in Parijs en in zijn departement (1797-1813)	148
3.1 Gekozen tot afgevaardigde in de Conseil des Cinq-Cents	148
3.2 Lid van de Conseil des Cinq-Cents (20 mei 1797-9 november 1799)	151
3.2.1 Positie en optreden binnen de Conseil des Cinq-Cents	151
3.2.2 De relatie met het departement Nedermaas in deze periode	175
Hulp aan individuele personen	175

	Bemoeienis met benoemingen, verkiezingen en de naleving van wetten in Nedermaas	182
4	Législateur in Parijs in dienst van Nedermaas (25 december 1799-1 januari 1812)	187
4.1	Législateur	187
4.2	Spanningen tussen beëdigde en eedweigerende priesters	192
4.3	Een seminarie in de voormalige abdij van Rolduc?	196
4.4	Bemoeienis met gerechtelijke en bestuurlijke benoemingen	198
4.5	In de bres voor andere belangen	204
4.6	Verbetering van de infrastructuur en economie van Nedermaas	207
4.6.1	De wegen	207
4.6.2	Het Grand Canal du Nord	209
4.6.3	De landbouw en plannen tot ontginning van de Kempen en de Peel	213
5	Toegewijde en gelauwerde aanhanger van Napoleon	217
5.1	Napoleons bezoek aan Maastricht in de zomer van 1803	217
5.2	Lid van het Légion d'honneur	219
5.3	Het eerste lofdicht op Napoleon, 1807	221
5.4	Het tweede lofdicht op Napoleon, 1811	241
5.5	Baron de l'Empire	244
6	Van het departement Nedermaas naar de provincie Limburg (oktober/november 1814-24 augustus 1815)	248
6.1	Afsluiting van zijn Franse carrière als maire van Meerssen	248
6.2	De laatste maanden van het departement Nedermaas (oktober 1813-mei 1814)	249
6.3	Op weg naar het Verenigd Koninkrijk (mei 1814-juni 1815)	253
6.4	Augustus 1815: de vorming van het Verenigd Koninkrijk en de provincie Limburg	257
7	Het ontstaan en de ontwikkeling van de oppositie tegen het regeringsbeleid van koning Willem I (1816-1830)	259
7.1	De affaire Merlin en de gevolgen voor Roemers	259
7.2	Lid van de Provinciale Staten van Limburg (1816-1820)	263
7.3	Het verzet tegen het regeringsbeleid in de periode 1817-1822	265
7.3.1	De hoofdrolspelers	266
7.3.2	De bestuurscrisis in Maastricht 1819-1822	267
7.4	Economische problemen en godsdienstige perikelen in Limburg 1820-1827	277
7.5	Limburgse petitie 1828-1830: samenwerking tussen burgers, Statenleden en Tweede Kamerleden	279

8 Limburg en Roemers tijdens de Belgische Opstand	290
8.1 Het begin en de strijd om Maastricht (augustus-december 1830)	290
8.2 Limburg in de Belgische periode, 1830-1839	294
8.3 De laatste jaren in Meerssen (1830-1838)	298
Kleurkatern	225-240
Samenvatting en conclusie	307
Summary	318
Bijlagen	325
Bronnen en literatuur	336
Register van persoonsnamen	356
Curriculum vitae	364

Woord vooraf

Meer dan 25 jaar geleden ontstond mijn belangstelling voor Charles Roemers. Bij toeval kwam ik destijds in het voormalig gemeentearchief van Maastricht documenten van zijn hand tegen en werd meteen getroffen door zijn prachtig handschrift, zijn redeneringen en overwegingen die een krachtige persoonlijkheid verraadden. Dit leidde in 1993 tot het verslag van zijn functioneren als nationaal agent in 1794-1795 in dienst van de Franse veroveraars in de Publications van het Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap. Zijn doen en laten in deze moeilijke en onzekere periode bracht mij tot de overtuiging dat niet alleen het beeld van deze man veel genuanceerder was dan in de schaarse literatuur over hem geschetst werd, maar ook dat zijn bijdrage aan de ontwikkeling van Maastricht en de latere provincie Limburg in het laatste kwart van de achttiende en de eerste helft van de negentiende eeuw wel eens belangrijker kon zijn dan werd aangenomen. Reden genoeg voor mij om aan zijn leven een monografie te wijden. Na mijn pensionering in 2011 ben ik daaraan begonnen en op 15 maart 2018 promoveerde ik aan de Radboud Universiteit te Nijmegen op het onderwerp *Grenzen verlegd. Charles Roemers (1748-1838), een Maaslands regent in roerige tijden*. In een enigszins ingekorte vorm ligt dit proefschrift thans voor U als deel 84 van de reeks Maaslandse Monografieën.

Het werken aan dit proefschrift was een individuele aangelegenheid dat vaak ten koste ging van mijn sociale contacten. Vooral Willemien heeft de prominente aanwezigheid van Roemers in mijn leven ervaren en gelukkig ook geaccepteerd. Vele anderen wil ik eveneens bedanken voor de hulp die zij mij op enigerlei wijze geboden hebben bij het zoeken, verzamelen, ordenen, analyseren en vormgeven van een leesbare tekst. Ik noem daarvoor met name de medewerkers in de studiezaal van het Regionaal Historisch Centrum Limburg in Maastricht en van de afdeling Limburgensia van de stadsbibliotheek in diezelfde stad. Verder Jan Willem van Haften voor zijn vertaling van de twee Latijnse gedichten en adviezen bij andere, niet alleen Latijnse, teksten. Frank Hovens, Kees Schaapveld, Lou Spronck, Willemien en Riet Thijssen voor hun suggesties en kritische opmerkingen.

*C'est un sujet d'étonnement constant pour le lecteur d'archives que la très courte portée de la mémoire des hommes; on oublie avec une étonnante facilité ce qui fait à peine partie du passé; chaque génération ignore ce qui est arrivé de meilleur et de pire à celle qui l'a précédée.**

* Nauwelaers, *Histoire des avocats*, 448.

Inleiding

Er zijn slechts weinig mensen te vinden en dan nog enkel in de kring van geïnteresseerden in de geschiedenis van Limburg bij wie de naam van Charles Clément Roemers (1748-1838) een teken van herkenning oproept. Bij de meesten zal dit bovendien niet uitgesproken positief uitvallen. Naoorlogse historici hebben hem in hun (deel)studies over de Limburgse geschiedenis vrij negatief gekenschetst met omschrijvingen als ‘de in de Franse Tijd rijk geworden opkoper van domeingoederen’; ‘één van de weinigen die zwoer bij de vooruitgang en de door de Verlichting beloofde gelukkige toekomst aanbad’; ‘de ‘homme des circonstances’, die zich uitstekend aanpaste aan de tijd en de gezagsdragers van het moment’; ‘de weerhaan die enkel uit was op eigen materieel gewin’ en ‘de eierzuchtige intrigant die weinig aanzien genoot’.¹

Weinig complimenteuzen kwalificaties dus. In 1993 heb ik zelf een onderzoek gepubliceerd naar het functioneren van Roemers in 1794-1795 als nationaal agent, de burgerlijke vertegenwoordiger van de Franse regering in het zogenoemde ‘arrondissement Maastricht’, een deel van het in november 1794 door de Fransen veroverde gebied.² Hij had deze functie gekregen dankzij zijn relatie met de Franse jurist Philippe Merlin de Douai (1754-1838), die na de val van Robespierre op 27 juli 1794 lid geworden was van het Comité de Salut public, de regering van de Franse Republiek. Tijdens dit onderzoek kwam voor mij vast te staan dat Roemers beslist niet alleen gezien kan worden als iemand die zijn eigenbelang of dat van de Fransen als leidraad voor zijn handelen nam, maar dat hij in deze positie ook zoveel mogelijk de belangen van de bevolking behartigde. Hij schrok daarbij niet terug voor confrontaties met zijn meerderen, als gedwongen leveringen, hoge belastingheffingen of andere maatregelen hem onredelijk voorkwamen. Bovendien bereikte hij tijdens de onderhandelingen met de Fransen over de indeling van de veroverde gebieden in departementen dat het geplande departement Nedermaas niet het grootste deel van het prinsbisdom Luik zou omvatten met Luik als hoofdstad, maar enkel het ‘Vlaamssprekende gedeelte’ met Maastricht als hoofdstad. Zo werd het departement Nedermaas per 1 oktober 1795 onderdeel van de Franse Republiek en was het de voorloper geworden van het gebied dat thans grosso modo de Belgische en Nederlandse provincies Limburg omvat. Een prestatie van belang voor de latere ontwikkeling van deze provincies die echter tot op heden nauwelijks is terug te vinden in beider regionale, laat staan in de nationale geschiedschrijving.³

¹ Roppe, ‘C.C. Roemers’, 177-189; Spiertz, *Maastricht in het vierde kwart van de achttiende eeuw*, 87, 111, 229; Ubachs, *Tweeduizend jaar Maastricht*, 101; Ubachs en Evers, *Historische Encyclopedie Maastricht*, 448.

² Jacobs, ‘C.C. Roemers’.

³ Berkvens, ‘Staatkundige en institutionele geschiedenis’, 23-66. De auteur geeft het meest recente overzicht van deze periode, maar gaat daarbij niet in op de specifieke achtergrond van het ontstaan van Nedermaas, 24-25.

Na mijn pensionering als leraar geschiedenis in het middelbaar onderwijs maakte ik in 2011 een begin met de uitvoering van mijn voornemen om het onvolledige en eenzijdige beeld over Roemers bij te stellen door in een proefschrift zijn gehele leven te beschrijven. Daarvoor zijn vanuit wetenschappelijk perspectief verschillende redenen te geven. In de lange periode van Roemers' leven hebben in West-Europa diepgaande veranderingen plaatsgevonden op bestuurlijk, staatkundig en maatschappelijk gebied. Ruwweg genomen kan men voor het kenschetsen van de periode waarin hij leefde in min of meer chronologische volgorde karakterisering gebruiken zoals Ancien Régime, Jozefisme, Patriottentijd, Brabantse Omwenteling, Franse Revolutie, Luikse Omwenteling, Empire Français, Verenigd Koninkrijk en Belgische Opstand. Roemers heeft de verschillende fases van deze periode niet passief ondergaan, maar was in elk ervan actief, onder andere als advocaat, schepen, nationaal agent, volksvertegenwoordiger, Statenlid en tegenstander van het bewind van koning Willem I. Een studie van zijn lange leven betekende voor mij dan ook een studie naar al die veranderingen waarbij aan de orde komt in welke mate hij daaraan heeft bijgedragen en wat de grote maatschappelijke ontwikkelingen voor hem en anderen in die tijd betekenden. In deze studie wordt dus vanuit wat genoemd wordt 'het deelnemersperspectief' gekeken naar het macroverhaal van het verleden.⁴ Bovendien kan op deze wijze ook getoetst worden of en in welke mate de genoemde negatieve, maar ook positieve kwalificaties van Roemers terecht zijn.

Ik heb mij daarbij laten inspireren door de in 1996 verschenen studie van Hervé Leuwers, *Un Juriste en Politique. Merlin de Douai (1758-1838)*. Hiervoor had ik verschillende redenen. Niet alleen is Merlin de Douai voor Roemers' carrière erg belangrijk geweest, maar beide mannen vertonen ook een aantal opvallende overeenkomsten. Zij waren in de ogen van het toenmalige establishment van eenvoudige, dat wil zeggen niet-adellijke of patricische afkomst. Merlin was de zoon van een rijke pachtboer, Roemers van een notaris met een grootvader als landbouwer. Beiden bezochten een jezuïetencollege en studeerden daarna rechten en trouwden met een dochter van een rijke koopman. Zij kwamen uit een randgebied van de staat waartoe ze behoorden en zij bestreden beiden de (economische) macht van de rooms-katholieke kerk maar bleven katholieke gelovigen. Zij waren allebei gezegend met een lang leven en waren ambitieuze en succesvolle sociale klimmers.⁵

Leuwers werkte met zijn studie over Merlin naar eigen zeggen binnen het kader van de mentaliteitsgeschiedenis. Hierbij gaat het om het geheel van gedachten en gevoelens van een bepaalde groep mensen in een bepaalde periode van het verleden. Leuwers noemde als voorbeeld *Vie et mentalité d'un Lillois sous Louis XIV*, een studie van Alain Lottin uit 1968.⁶ Deze historicus was evenals Leuwers verbonden aan de universiteit van Lille en plaatste de kroniek van de uit Rijssel (Lille) afkomstige wever Jean Ignace Chavatte in het kader van de katholieke geloofsbeleving van deze ambachtsman. Als Nederlander kan men natuurlijk voor een voorbeeld van mentaliteitsgeschiedenis het best verwijzen naar *Herfsttij der Middeleeuwen* dat Johan Huizinga in 1919 publiceerde met de veelzeggende ondertitel *Studie over de levens- en gedachtevormen der veertiende en vijftiende eeuw in Frankrijk en de Nederlanden*.⁷

⁴ De Haan, *Van kroon tot bastaard*, 323.

⁵ Leuwers, *Un Juriste en Politique*, 11-13.

⁶ Lottin, *Vie et mentalité d'un Lillois*.

⁷ Huizinga, *Herfsttij der Middeleeuwen*.

Leuwers verwees ook naar de historicus Michel Vovelle die veel over de Franse Revolutie heeft gepubliceerd. Deze heeft in de Franse historiografie het begrip 'étude de cas' geïntroduceerd voor die vorm van mentaliteitsgeschiedenis waarbij de historicus niet op de eerste plaats in het personage van zijn bron is geïnteresseerd maar in diens sociale groep die vaak onbekend en onbestudeerd is gebleven. Een voorbeeld van een dergelijk werk is *Il Formaggio e i vermi* van Carlo Ginzburg uit 1976. Met de schets van het wereldbeeld van een zestiende-eeuwse molenaar behoort Ginzburg tot de grondleggers van de 'microgeschiedenis', een historiografische stroming die een relatief klein onderwerp uit het verleden tot studieobject heeft en dit benadert vanuit het reeds eerder genoemde 'deelnemersperspectief' van meestal onbekende personen.⁸

Leuwers zelf noemde zijn studie over Merlin een 'histoire de cas'. Het verschil met historici als Vovelle en Lottin is daarin gelegen dat hij met zijn biografie over Merlin een historische monografie van politieke, sociale en culturele aard beoogde te schrijven waarbij de persoon van Merlin zowel subject als object was. In zijn woorden gezegd: 'reconstituer et comprendre l'individu (Merlin), mais transformer lui (Merlin) aussi en un prisme par lequel on cherche à connaître une époque, un milieu social et professionnel et à résoudre quelques questions de portée générale'.⁹

Er zijn in Nederland historici met een vergelijkbare visie als Leuwers. Zo schreef bijvoorbeeld de Nijmeegse hoogleraar Wam de Moor in 1998 naar aanleiding van het verschijnen van Van Schaiks biografie van kardinaal Alfrink dat een biografie van betekenis is als zij overtuigend laat zien uit welke cultuur en samenleving de bestudeerde mens is voortgekomen en wat diens bijdrage tot de ontwikkeling van die cultuur en samenleving is geweest. En Elisabeth Leijnse, hoogleraar letterkunde aan de universiteit van Namen, karakteriseerde haar biografie over de twee zussen De Jong van Beek en Donk ook als een 'politiek en cultureel prisma' voor de tijd waarin deze twee freules leefden.¹⁰

Onder de beoefenaren van het genre biografie in ons eigen land zijn twee hoofdstromingen te onderscheiden. De ene, waarvan Willem Otterspeer een markant vertegenwoordiger is, ziet het schrijven van een biografie niet op de eerste plaats als een wetenschappelijke, maar als een literaire activiteit. Het eerste deel van zijn biografie over de schrijver Willem Frederik Hermans dat in 2013 verscheen, is daarvan een voorbeeld. Enerzijds werd het vanwege zijn literaire kwaliteiten geprezen, maar anderzijds kreeg het ook kritiek en werd het zelfs voor latere generaties onbruikbaar genoemd vanwege de vele fouten bij de citaten en bronvermeldingen.¹¹ De andere stroming benadrukt als eerste plicht van de historicus die als biograaf het verleden onderzoekt om de feiten waarheidsgetrouw en methodologisch verantwoord weer te geven. Hij moet daarbij tevens, maar dat geldt voor elke historische publicatie, de aldus geordende informatie in een zo leesbaar mogelijke vorm presenteren.¹²

Door biografen wordt eveneens gediscussieerd over een eventuele eigen biografische

8 Ginzburg, *Il formaggio e i vermi*; De Haan, *Van kroon tot bastaard*, 205.

9 Leuwers, *Un Juriste en Politique*, 11-13.

10 De Moor, 'Bataafs én rooms', 211; Leijnse, *Cécile en Elsa*, 501.

11 Otterspeer, 'De wetenschap heeft geen behoefte aan de biografie', 122-129; *idem*, *Willem Frederik Hermans*; Gielkens en Kegel, 'Een 'met zorg geschreven boek?''.

12 Zie hiervoor bijvoorbeeld de artikelen van Soeting, 'Biograaf toerist en indringer'; Hanssen, 'Een regenboog van granier', en Giebels, 'Een staatsman van vlees en bloed'.

methode. Volgens Hans Renders, hoogleraar Geschiedenis en Theorie van de Biografie en directeur van het Biografie Instituut aan de Rijksuniversiteit van Groningen bestaat er echter geen praktische handleiding voor het schrijven van een biografie en hij citeert ter ondersteuning van deze mening de historicus Klaas van Berkel die in de inleiding van zijn in 1998 verschenen biografie van de wiskundige en wetenschapshistoricus E.J. Dijksterhuis schreef 'de biografie heeft geen methode, maar is een methode'.¹³

Mijn werkwijze voor deze studie was in eerste instantie wat Cees Fasseur, de biograaf van koningin Wilhelmina, aanduidde als de 'Baconian' vorm van wetenschapsbeoefening: zoveel mogelijk alle voor een biografie relevante gegevens verzamelen zonder vooropgezette hypothesen of theoretische modellen, beperkende vraagstellingen, a priori posities en dergelijke.¹⁴ Daarnaast wilde ik, zoals eerder aangeduid, naast een zo goed mogelijke reconstructie van Roemers' leven ook de politieke, sociale en culturele wederwaardigheden van zijn tijd in beeld brengen, met name zoals deze zich voordeden in Maastricht en zijn geboortestreek. Gegevens uit Roemers' privéleven waren te schaars om daarvoor een duidelijke leidraad te kunnen bepalen. Voor zijn optreden als advocaat, schepen, volksvertegenwoordiger en in andere functies was het mogelijk als rode draad zijn ambitie te nemen, zijn zoeken naar status en macht, maar ook zijn streven om zijn regio tot grotere welvaart te brengen. Voor de regio zelf kunnen niets anders dan de omstandigheden en het diepgaand ingrijpen in het dagelijks leven als rode draad gelden zoals deze vooral veroorzaakt en bepaald werden door de verschillende machthebbers en hun belangen: de protestantse Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden, de revolutionaire Franse Republiek en de autoritaire bewinden van achtereenvolgens het Franse Keizerrijk en het Verenigd Koninkrijk.

Kenmerken van die tijd zijn hierboven reeds vermeld, maar een ander aspect dat van belang is voor een zo goed mogelijk begrip van Roemers en zijn tijd is de regio waarin hij geboren en getogen was. De leefwereld van de huidige westerse mens wordt met enige overdrijving dankzij de nieuwste (tele)communicatiemiddelen de hele wereld genoemd. In de achttiende eeuw was echter, bij de stand van de ontwikkeling van de communicatiemiddelen, voor de doorsnee-burger zijn communicatiekring beperkt tot zijn geboortestreek. De fysieke ruimte die hij als zijn eigen streek, zeg maar *Heimat* beschouwde, werd bepaald door de afstand die hij in één dag te voet of te paard kon afleggen.¹⁵ Stelt men deze afstand op ongeveer 30 kilometer dan was voor Roemers zijn geboortestreek, *mon pays* zoals hij dat noemde, het gebied dat gezien vanuit zijn geboorteplaats Maastricht in het noorden tot ongeveer Stevensweert reikte, in het oosten tot Aken, in het zuiden tot Luik en in het westen tot Hasselt. Binnen dit gebied van ongeveer 1.000 km² bevonden zich – zoals op de kaart in afbeelding 1 te zien valt¹⁶ – de soevereine territoria van de Staten-Generaal der Zeven Verenigde Nederlanden, van de keurvorst van de Palts als hertog van Gulik, van de keizer van het Heilige Roomse Rijk en van de prins-bisschop van Luik. Daarnaast was er nog zeker een twintigtal vrije rijksheerlijkheden zoals bijvoorbeeld die van Elsloo, Gronsveld, Leut, Slenaken en Wittem. Voor Roemers die een ontwikkeld en erudiet burger was die in Leuven gestudeerd had en in Brussel als jonge advocaat stage had gelopen, was de wereld uiteraard

¹³ Renders, 'De biografische methode'.

¹⁴ Fasseur, 'Om het genoeg van de lezer', 24.

¹⁵ Wessels, 'Over grenzen, beeldvorming en identiteit', 291.

¹⁶ 'Het Maasdal na het verdrag van Fontainebleau, 1785', in: *Kleine Atlas voor de geschiedenis van beide Limburen*, 10.

groter dan deze regio, maar hij zal het hierboven omschreven gebied zeker als zijn bakermat beschouwd hebben. De grenzen van deze regio zijn dus geen staatsgrenzen, maar wellicht functioneerden het Duits in het oosten en het Frans in het zuiden als taalgrenzen voor veel streekgenoten wel min of meer als een barrière.

Zoals gezegd was Roemers' regio, als ik haar zo mag noemen, staatkundig gezien een lappendeken. Voor zowel de Republiek als de keizer en de hertog van Gulik was zij bovendien een randgebied van hun rijk en ver weg van hun bestuurlijk centrum in Den Haag, Wenen, Gulik of Mannheim. Zelfs het regeringscentrum van het prinsbisdom zat in Luik op een behoorlijke afstand. Doch ondanks de vele staatsgrenzen die het gebied op een grillige wijze doorkruisten, waren er intensieve juridische, culturele en economische contacten, niet alleen intern maar ook met de omringende regio's.

De perifere situatie van deze regio's verklaart dat hun geschiedenis nauwelijks in het geschiedverhaal van de in de negentiende eeuw gegroeide natiestaten België en Nederland werd opgenomen, maar voornamelijk haar neerslag vond en nog steeds vindt in regionale historische publicaties. De Nijmeegse hoogleraar Nieuwe Geschiedenis L.J. Rogier constateerde in 1961 dat binnen het kader van de vaderlandse geschiedenis Nederlands-Limburg een vergeten gebied, een soort niemandsland is. Enige jaren later, in 1972, beklemtoonde de historicus W.J. Alberts in *De geschiedenis der beide Limburgen* het belang van regionale geschiedschrijving voor de algemene Nederlandse geschiedschrijving. Het brengt volgens hem details en samenhangen in beeld die ruimer zijn dan de algemene Nederlandse geschiedschrijving. Hij gebruikte in dit verband bewust niet de term vaderlandse geschiedschrijving omdat Nederland voor een regio zoals boven omschreven, niet altijd het vaderland geweest is.¹⁷ Het begrip vaderlandse geschiedschrijving is trouwens een beladen negentiende-eeuws instrument en was destijds bedoeld om de verschillende regio's van Nederland tot meer eenheid te binden. De kern van het vaderland bleven daarbij echter de voormalige Zeven Verenigde Provinciën, zo niet, enkel het gewest Holland.

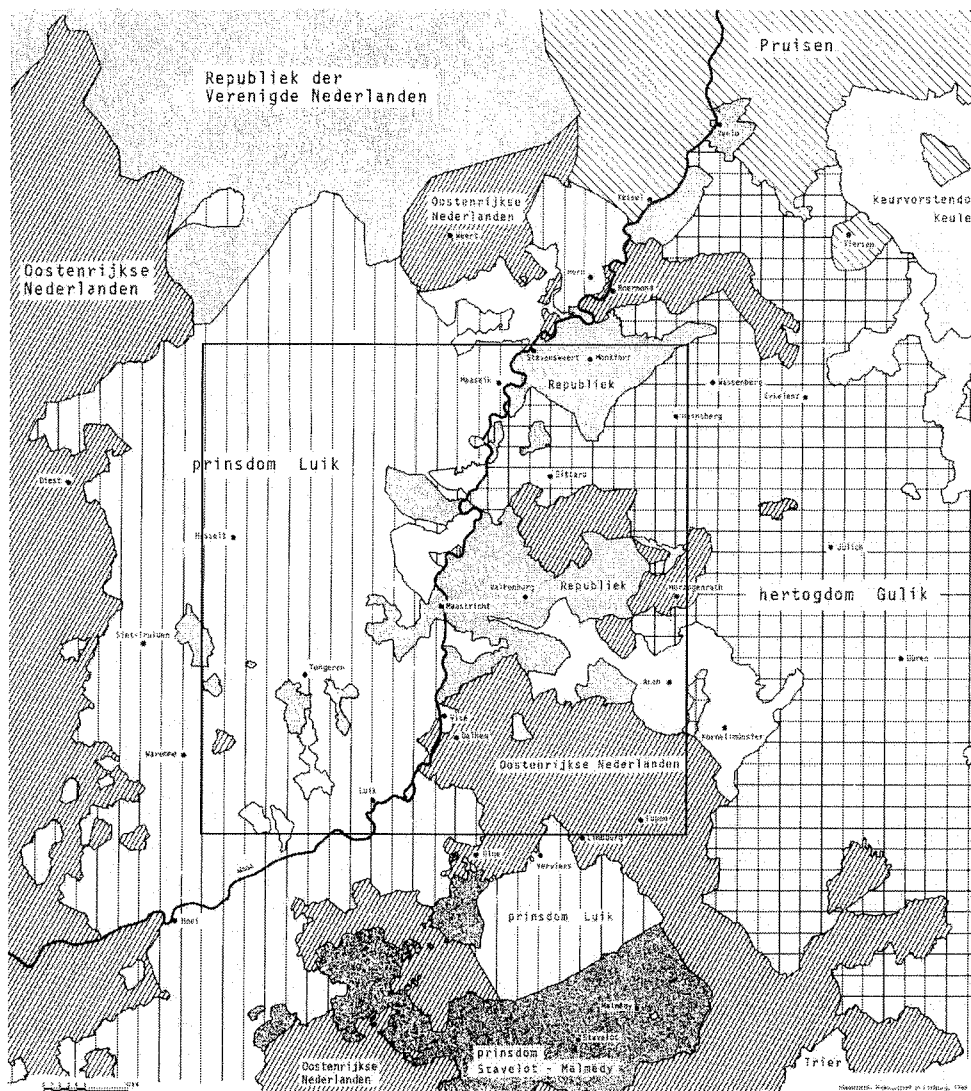
Een mooie illustratie van het welhaast ontbreken van identificatie van deze regio met de eerste staatsvorm van Nederland, de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden (de Republiek), wordt gegeven door de historicus Wessels. Voor de herziene uitgave van de *Vaderlandsche Geschiedenis* van Jan Wagenaar in 1790 waren van de 3.038 voorintekenaars slechts acht personen afkomstig uit Staats-Limburg, de enclaves van de Republiek in de huidige provincie Limburg.¹⁸ Drie van hen kwamen uit Roemers' regio: de kostschoolhouder L. ter Bruggen uit Hasselt, J. Haksteen, heer van Cadier en Blankenberg, regerend burgemeester van Alkmaar, bewindhebber der Oost Indische Compagnie, en kolonel F.S. de Veije, directeur der fortificatiën te Maastricht.¹⁹

Eigenlijk zijn het er maar twee geweest, want Ter Bruggen was als Hasselaar geen onderdaan van de Republiek maar van het prins-bisdom Luik. Haksteen kwam uit Alkmaar en had in 1782 de Hof Blankenberg en de rechten van het dorp Cadier gekocht. Hij was lid van de vroedschap van Alkmaar en bezat in Rhenen in Gelderland ook nog kasteel Remmerstein en kan moeilijk een inwoner van de regio genoemd worden. De Veye was vanaf het midden van de achttiende eeuw als militair ingenieur verbonden aan het garnizoen van Maastricht.

¹⁷ Rogier, 'Ten geleide', 7; Alberts, *Geschiedenis van de beide Limburgen*, deel 2, XI.

¹⁸ Wessels, 'Over de grenzen, beeldvorming en identiteit', 297-298.

¹⁹ Wagenaar, *Vaderlandsche historie*, deel 1, 9, 19 en 52.

Afb. 1 Binnen het kader de geboortestreek van Roemers. De rijksheerlijkheden staan niet apart vermeld. Uit: Kleine atlas voor de geschiedenis van beide Limburg, 10.

Geen enkele autochtone bewoner uit Roemers' regio had dus op de heruitgave van de *Vaderlandsche Geschiedenis* ingeschreven. Het verbaast dan ook niet dat in de uitgebreide bibliotheek van Roemers zelf, die naast juridische en humanistische werken ook veel historische publicaties bevatte, dit werk van Wagenaar niet aanwezig was.

Beschouwden 'Limburgers' zich eind achttiende eeuw niet als Nederlanders, ook de Franse veroveraars zagen de inwoners van het departement Nedermaas (1795-1814) niet als zodanig. Zij noemden de taal van deze nieuwe Fransen 'la langue flamande' en de inwoners zelf werden 'Belges' genoemd. Zij werden gezien als bewoners van 'België', de naam die zij, naar het voorbeeld van Julius Caesar in *De bello gallico*, gegeven hadden aan het geheel van

het veroverde gebied van de Oostenrijkse Nederlanden, het prins-bisdom Luik en het kleine abdijvorstendom Stavelot-Malmédy. Vanuit Frans perspectief was het vermelden van de andere veroverde en bij 'België' horende territoria waaronder die van de Republiek blijkbaar niet vermeldenswaard.²⁰

Met de studie naar het leven van Roemers, dat begon in een regio die aanvankelijk staatkundig zo versnipperd was, in de Franse Tijd met andere regio's het departement Nedermaas zou gaan vormen en daarna als provincie Limburg onderdeel werd van het Verenigd Koninkrijk, wil ik dus ook een bijdrage leveren aan een meer gedetailleerd beeld over de voorgeschiedenis en het ontstaan van het koninkrijk der Nederlanden en het koninkrijk België.

Leuwers had voor zijn studie naar het leven van Merlin de Douai ruimschoots bronnenmateriaal tot zijn beschikking. Aan gedrukte bronnen van Merlin zelf telde hij al bijna 250 titels en daarnaast bevonden zich in allerlei archieven en bibliotheken nog vele handgeschreven juridische en politieke teksten, pleidooien, brieven en persoonlijke aantekeningen.²¹ Voor Roemers is haast het omgekeerde het geval. Een eigen archief van zijn correspondentie en documenten uit zijn bestuurlijke loopbaan ontbreekt in belangrijke mate. Een dergelijk archief moet er wel geweest zijn. In het *Tableau de ma vie privée et publique*,²² in het vervolg kortweg 'Tableau' genoemd, dat hij in maart 1816 aan koning Willem I schreef ter verdediging van zijn opstelling in de Franse Tijd, had Roemers kopieën van 26 brieven en andere documenten uit die tijd bijgesloten. Hij bewaarde dus wel degelijk allerlei teksten en tot zijn nalatenschap behoorden ook zeven ijzeren kistjes met daarin aktes en andere bescheiden. Hiervan is echter weinig overgebleven. Het leeuwendeel van Roemers' bezit, ook van zijn archief, is in de vrouwelijke lijn vererfd. In bijlage 2 is een stamboom opgenomen die een overzicht geeft van Roemers' nageslacht. Hier zij vermeld dat van zijn twee kinderen Pierre François en Emérance de eerste kinderloos stierf en dat uit het huwelijk van zijn dochter met haar neef Jacques Géry Colpin jr. geen zoon en slechts één dochter, Caroline, trouwde. Uit Caroline's huwelijk met Balthazar Cruts werden drie kinderen geboren. Hun zoon Jean Emile stierf in 1851 op 17-jarige leeftijd. Van hun twee dochters huwde Hortense met Rodolphe baron De Lamberts Cortenbach en Marie-Emerance met Eduard Breuls de Tiecken. Na Caroline's dood in 1872 verkochten haar erfgenamen het buitenhuis De Proosdij dat Roemers in Meerssen had laten bouwen en waar hij zijn laatste levensjaren had doorgebracht. Het meubilair, de schilderijen, de bibliotheek en papieren werden overgebracht naar kasteel De Zangerij in Eigenbilzen in het huidige Belgisch-Limburg, sinds 1809 eigendom van Emérance en haar man. Na het huwelijk van Hortense Cruts kwam De Zangerij in het bezit van de familie De Lamberts Cortenbach. Ook Hortense's zus Marie-Emerance leefde, gescheiden van haar man, op De Zangerij.

In de Eerste Wereldoorlog hebben tot maart 1915 maar liefst 60 Duitse soldaten in dit kasteel gebivakkeerd en tijdens de Tweede Wereldoorlog hebben zowel de Duitsers als de Engelsen en Amerikanen het bewoond. Zij hebben de gebouwen flink uitgeleefd en beschadigd. Er werd veel gestolen. De Duitsers zouden de bibliotheek meegenomen hebben

²⁰ Stevens, 'Belgique', 91; Ter onderscheiding van de huidige staat België en zijn inwoners heb ik het gebruik van de twee begrippen België en Belgen vóór het uitroepen van de staat België in 1830 tussen aanhalingstekens geplaatst.

²¹ Leuwers, *Van kroon tot bastaard*, 11.

²² Koninklijke Bibliotheek (KB), 75 C 16.

en ook door de lokale bevolking zou er veel ontyreemd zijn in de periode dat het kasteel na het vertrek van de Duitsers en vóór de komst van de Engelsen leegstond. In 1948 werd het kasteel verkocht en in 1955 werden de resten ervan gesloopt. Enige tijd na de dood van Rodolphe De Lamberts Cortenbach jr., achter-achterkleinzoon van Roemers, deponeerde eind 1949/begin 1950 zijn weduwe Madeleine De Lamberts Cortenbach-Faestraets bij het Algemeen Rijksarchief in Brussel de overblijfselen van het archief De Lamberts Cortenbach. Een klein deel van dit archief bestond uit papieren en bescheiden van Roemers en de directe aan hem verwante families Colpin en Cruts. Het is helaas bescheiden van omvang.²³

Alleen al om deze reden blijkt een biografie van Roemers als een beschrijving van zijn persoonlijk leven een onmogelijke opgave. Er zijn slechts weinig brieven en andere documenten uit de privésfeer voorhanden, zodat gegevens daarover alleen als 'bijvangst' uit andere archivalia te destilleren zijn. Toch is in zo'n situatie een biografie niet onmogelijk zoals bijvoorbeeld de biograaf van Pieter Both, de eerste gouverneur-generaal van Nederlands-Indië bewezen heeft. Op basis van vrijwel uitsluitend 22 brieven van Both aan de Heren Zeventien, het bestuur van de Verenigde Oostindische Compagnie, heeft hij diens doen en laten in Indië in kaart kunnen brengen.²⁴

Geschreven en gedrukte bronnen van allerlei aard heb ik in een groot aantal archieven en bibliotheken in binnen- en buitenland moeten opsporen om een basis te leggen voor deze studie. Het lijkt mij voldoende om op deze plaats de vindplaatsen te vermelden aangezien in de noten en in het overzicht van de bronnen de gebruikte archiefbestanddelen en het andere bronnenmateriaal vermeld worden. Eerst en vooral trof ik in Maastricht informatie in het Regionaal Historisch Centrum Limburg (RHCL) en in de stadsbibliotheek in het Centre Céramique (CC). In Nederland verder ook in het Prentenkabinet van het Rijksmuseum in Amsterdam, in het Gemeentearchief van Meerssen, in Rijkheyt, het centrum voor regionale geschiedenis in Heerlen, in het Brabants Historisch Informatie Centrum (BHIC) in Den Bosch, in het Archief Nederlandse Jezuiten in Nijmegen, het Utrechts archief en in de Koninklijke Bibliotheek (KB) en het Nationaal Archief (NA) in Den Haag; in België in het Algemeen Rijksarchief (AR) en de Koninklijke Bibliotheek in Brussel, de rijksarchieven in Leuven, Luik en Hasselt en in de Centrale Bibliotheek van de Katholieke Universiteit van Leuven; in Frankrijk in Parijs in de Archives Nationales en de Bibliothèque Nationale de France en in Lille in de Archives Départementales du Nord; in Duitsland ten slotte in Düsseldorf, Archive in Nordrhein-Westfalen, Standort Düsseldorf (NWHD) en in Aken het Bischöfliche Diözesanarchiv. Naar de gebruikte literatuur, kranten en digitale bronnen wordt verwezen in de noten en in het overzicht van het gebruikte bronnenmateriaal.²⁵

Een overzicht van de literatuur over Roemers vóór mijn eerder genoemd artikel in de *Publications de la Société Historique et Archéologique dans le Limbourg* (PSHAL) van 1993, dat de laatste publicatie was die geheel aan hem was gewijd, begint in 1872 met twee artikelen in datzelfde tijdschrift van de hand van G. Stas. In het overigens zeer beknopte literatuurlijstje over Roemers dat tussen 1872 en 1993 ontstond, valt de belangstelling op die vooral Belgische,

²³ Schriftelijke mededelingen van Joël en Tanguy de Biolley, verre afstammelingen van Roemers. Zij gaven mij een kopie van *Note de tante Madeleine de Lamberts Cortenbach*. Hieraan en aan de schriftelijke mededelingen van de gebroeders De Biolley zelf heb ik de gegevens over De Proosdij en De Zangerij ontleend; RAH, 1502, De Lamberts-Cortenbach.

²⁴ Rietbergen, *De Eerste Landvoogd Pieter Both*, 13.

²⁵ Eenmalig aangehaalde kranten, tijdschriften, boeken en websites worden enkel in de desbetreffende noot vermeld.

c.q. Vlaamse historici voor Roemers getoond hebben. Stas die in 1802 in Beek geboren was, maakte als jurist na 1830 carrière in de Belgische rechterlijke macht. Hij kende Roemers persoonlijk en zijn biografische schets is daar deels op gebaseerd en verder op het 'Tableau' van Roemers zelf en op gesprekken met diens zoon Pierre François. Tot op hoge leeftijd was Roemers volgens Stas een beminnelijk persoon, een interessante en prettige gesprekspartner voor ieder die het genoeg had hem te kennen. Hij gaf de volgende beschrijving van Roemers uiterlijk en voorkomen: zijn lengte was wat minder dan gemiddeld, hij was goed gebouwd, had een intelligente en expressieve gelaatsuitdrukking, zijn stem was helder en welluidend, zijn taal correct en elegant en zijn voordracht bewonderenswaardig.²⁶ Behalve aan zijn carrière schonk Stas ook aandacht aan de belangstelling van 'notre compatriote', zoals hij Roemers regelmatig noemde, voor geschiedenis, archeologie, literatuur en aan Roemers' eigen dichtwerken. Hij prees zijn collectie veelal kostbare boeken waarin geen herdruk te vinden zou zijn. Er hing een portret van Roemers in de Proosdij, maar dit is verdwenen, wellicht tijdens de oorlogsdagen in 1914-1918 of die van 1940-1944. Voor Tanguy en Joël de Boilley, verre nazaten van Roemers (zie bijlage 2), was het bestaan van dit portret onbekend.

Na Stas volgden een aantal kleinere artikelen in de PSHAL en in De Maasgouw, het 'Organ van Limburgsche Geschiedenis, Taal- en Letterkunde', dat sinds 1879 verscheen. Zij bevatten kleine aanvullingen op Stas' informatie of publiceerden enkele archivalia met betrekking tot Roemers. In 1897 publiceerde De Maasgouw de tekst van Roemers' *Tableau de ma vie privée et publique*.²⁷

Een kwart eeuw later maakte de Belgische historicus P. Verhaegen in zijn standaardwerk over België in de Franse Tijd melding van Roemers als één van de (weinige) Belgen die de Franse Republiek dienden ter wille van hun medeburgers. Hij noemde hem een briljant en integer advocaat en beschermer van gevluchte edelen en geestelijken.²⁸ In 1933 verscheen in het Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek (NNBW) een korte biografische schets van Roemers van de hand van de Limburgse historicus en genealoog J. Verzijl. Inhoudelijk bevatte het lemma geen nieuwe informatie, maar de auteur gaf wel een bronnen- en literatuuroverzicht. In 1941 uitte dezelfde auteur in een artikel in De Nedermaas, een maandblad met als onderwerp 'Limburgensia in woord en beeld', de wens dat ooit een straat naar Roemers genoemd zou worden. Tot op heden is zijn wens on vervuld gebleven.²⁹

In 1946 gaf H. Hardenberg, sedert 1937 als archiefambtenaar verbonden aan het Rijksarchief Limburg te Maastricht, in de door hem verzorgde *Inventaris der archieven van het arrondissement Maastricht en van het departement van de Nedermaas* als eerste een negatieve beoordeling van Roemers. Hij noemde hem als nationaal agent en ook zijn collega's in het arrondissement Maastricht, het bestuursorgaan dat door de Fransen in 1794 was opgericht, 'autoritair en ijverig om de bezetter te dienen'.³⁰ Wellicht was de periode van de Duitse bezetting die net achter hem lag mede verantwoordelijk voor deze harde beoordeling, maar ik meen – en heb dat willen aantonen in mijn eerder genoemd artikel over Roemers in de PSHAL van 1993 –, dat deze kwalificatie onterecht is.

²⁶ Stas, 'Notice biographique', 217-232 en 290-295.

²⁷ Dumoulin, 'Appendice à la notice biographique', 494-497; Eversen, 'Une accusation', 643-644; Flament, 'Burgerlijke overheden', 1074-1076 en 1084; Habets, 'Beknopte geschiedenis der proosdij van Meerssen', 3-160; De Maasgouw 19 (1897) 9-23.

²⁸ Verhaegen, *La Belgique sous la domination française*, tome II, 26 en 142, tome III, 18-19.

²⁹ Verzijl, 'Roemers, Charles Clément', 875-876; idem, 'Gedenkwaardige Limburgers', 180-183.

³⁰ Hardenberg, *Inventaris der archieven van het arrondissement Maastricht*, lxxi-lxxii.

In 1955 publiceerde L. Roppe, gouverneur van Belgisch-Limburg, een artikel in het (Belgische) tijdschrift *Limburg*. Hierin gaf hij niet alleen een synthese van alle tot dan toe bekende biografische gegevens over Roemers, maar gaf hij ook, mede op basis van onderzoek in de Archives Nationales in Parijs, een overzicht en een analyse van zijn bestuurlijke en politieke activiteiten in de Franse Tijd. Hij introduceerde hierbij voor Roemers de kwalificatie 'homme des circonstances', dat wil zeggen dat hij zich uitstekend aan de tijd en de gezagsdragers van het Franse bewind had aangepast.³¹ In 1966 vulde Roppe zijn biografische informatie over Roemers nader aan in een lemma over hem in het Nationaal Biografisch Woordenboek (NBW), uitgegeven door de Koninklijke Academiën van België. Hierin werd voor het eerst melding gemaakt van de opvatting dat Roemers' vermogen voor een groot deel zijn oorsprong vond in de aankoop van domeingoederen.³²

Vermeldenswaard zijn verder de artikelen van twee andere Belgische Limburgers, M. Colson en C. Bussels. De eerste besprak, eveneens in het tijdschrift *Limburg*, de relatie tussen Roemers en L.G. de Bouteville, de hoogste gezagsdrager in 'België' in de periode 1795-1797. Bussels wijdde in 1962 een artikel aan de rijke bibliotheek van Roemers op basis van de door hemzelf geschreven catalogus, die zich in het rijksarchief van Hasselt bevindt. Bussels was in de periode 1951-1967 de conservator, archivaris, van dit archief.³³

In 1994 zag het overzichtswerk *Ongewilde Revolutie. Limburgs Maasland onder Frankrijk (1794-1814)* het licht. P.J.H. Ubachs merkte daarin op dat Roemers behoorde tot die groep van inboorlingen, zoals hij dat formuleerde, die genoemd kunnen worden de 'homines novi' die aan de Franse Tijd hun maatschappelijke opkomst en welstand te danken hadden.³⁴ Naar deze groep is, zoals hij met reden stelde, nog nauwelijks onderzoek verricht evenmin als naar haar mogelijk ontstaan uit een katholiek verlicht streven. Ik hoop met mijn studie ook hierop een (begin van) antwoord te kunnen geven.

Recent heeft de Duitse classicus Hermann Krüssel in zijn magnum opus *Napoleo Latinitate vestitus* het gedicht opgenomen dat Roemers in 1806 schreef ter gelegenheid van Napoleons overwinningen bij Ulm en Austerlitz. Naast de originele tekst van *Napoleoni Magno, Francorum Imperatori Primo, Italici Regni Fundatori, Pio, Felici, Augusto, in Galliam reduci, applausus*, die vooraf wordt gegaan door een korte, niet in alle opzichten correcte, biografische schets van Roemers, staat een Duitse vertaling afgedrukt. Krüssel heeft zich met zijn publicaties ten doel gesteld om ten onrechte vergeten Latijnse gedichten uit de Nieuwe Tijd (van Petrarca (1304-1374) tot heden) opnieuw onder de aandacht te brengen. De vele gedichten gewijd aan Napoleon passen binnen deze doelstelling. Bij het verschijnen van deel 11 had hij over Bonaparte al 28.000 versregels verzameld en om zijn werk af te ronden zal er nog een derde deel verschijnen van *Napoleo Latinitate vestitus*. Ongetwijfeld zal daarin ook opgenomen worden Roemers' lofdicht op Napoleon van 1811, *Poema sacrum patriae*.³⁵ Ikzelf heb voor Roemers' Latijnse lofdichten op Napoleon en andere Latijnse teksten gebruik kunnen maken van de vertalingen die Jan Willem van Haaften zo vriendelijk was te willen maken. Ik ben hem daar dankbaar en erkentelijk voor.

³¹ Roppe, 'C.C. Roemers', 177-189.

³² Idem, 'Roemers, Charles Clément', 746-749.

³³ Colson, 'Twee vrienden', 77-84; Bussels, 'Over de bibliotheek en kunstwerken', 557-566.

³⁴ Ubachs en Evers, *Ongewilde Revolutie*, 176.

³⁵ Krüssel, *Napoleo Latinitate vestitus*, Band I, 4; Band II, 5, 431-445.

Ook de samenstellers van de *Geschiedenis van de literatuur in Limburg* hebben een gedicht van Roemers in hun overzichtswerk opgenomen. Het is de vertaling van Ruud Mestrom van het mooie, korte gedicht dat Roemers in 1827 schreef ter nagedachtenis van zijn trouw en geliefd hondje Zemira.³⁶

De opzet van deze studie is chronologisch. De hoofdstukken die de periode 1748-1815 bestrijken, hebben steeds als vertrekpunt de relevante paragrafen van Roemers' *Tableau de ma vie privée et publique* (in vertaling toegevoegd als bijlage 1). Roemers heeft het 'Tableau' in februari 1816 geschreven, nadat hij tijdens zijn verblijf van 20 oktober 1815 tot 19 januari 1816 in de hofstad tevergeefs zijn diensten aan koning Willem I had aangeboden. Het mislukken van zijn missie weet hij aan lasterpraat die in Den Haag circuleerde met betrekking tot zijn functioneren in de Franse Tijd en zijn vriendschap met Merlin de Douai. De nadruk in dit autobiografisch 'Tableau' ligt begrijpelijkerwijs op de Franse Tijd en is apologetisch van aard. Roemers' informatie uit dit geschrift wordt in elk hoofdstuk van dit proefschrift zo goed mogelijk op waarheid geverifieerd en voor eventuele vragen die het oproept worden antwoorden gezocht met behulp van anderszins verkregen informatie.

³⁶ Spronck, Van Melick en Kusters (red.), *Geschiedenis van de literatuur in Limburg*, 234. De Latijnse gedichten van Roemers en vertalingen daarvan zijn niet opgenomen in deze handelseditie. Ze zijn te vinden in de digitale versie van mijn proefschrift.